

DOĞU VE BATI ARASINDA ANADOLU HELLENİSTİK ÇAĞ'DA ATTALOS VE MİTHRİDATES KRALLIKLARININ PARALEL YAŞAMLARI

Stephen Mitchell
(Çev. Turhan Kaçar)**

MÖ 334'de Makedonyalı genç kral III. Alexandros, bir başka deyişle 'Büyük İskender', Çanakkale üzerinden bir ordu ile Avrupa'dan Asya'ya geçti. Bu askeri yürüyüşün ilan edilen amacı, Yunan kentlerini Pers yönetiminden kurtarmaktı. Bu, Eskiçağ dünyasının en ünlü askeri seferinin başlangıcıydı. İskender, Perslere karşı ilk savaşını bugünkü Biga yakınlarında yaptı. Bu savaştan 323'deki ölümüne kadar, Ege denizinden İndus nehrine kadar ordusunu yürüten İskender, Mısır'dan Kırgızistan'a kadar olan bütün bölgeyi fethetti.

Bu savaşlar süresince İskender'in amaçları ve hedefleri değişti. İskender ve halkı Yunan ulusunun bir parçası olduklarını iddia etmekteydiler, ancak Makedonyalı bir kabile kralı olarak İskender, Yunan kültürel ve siyasal geleneğinden gelmiyordu. Özellikle Makedonyalılar, Yunan kentlerinin, MÖ altıncı yüzyıldan dördüncü yüzyıla kadar olan siyasi tecrübelerinden pay almamışlardı. Bu siyasi tecrübe, her şeyden önce İran'a muhalefet temelinde yoğunlaşmış ve şekillenmişti. Yunanlılar, Persleri barbar düşmanları ve muhalifleri olarak algılıyorlardı ve Perslerin doğu tipi monarşisine karşılık olarak, kent devleti temelinde kurumlaşan, demokratik bir muhalefet ideolojisi geliştirmişlerdi. Halikarnassoslu (bugün Bodrum) Herodotos büyük tarih

---

** Yrd.Doç.Dr. Turhan Kaçar, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Balıkesir.
Çevirenin notu: Bu çalışma, Exeter Üniversitesi, Eskiçağ Tarihi Bölümü Hellenistik Kültür profesörü olan yazarın 25 Nisan 2003 tarihinde Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünde verdiği seminer metninin Türkçe çevirisidir. Tarafımdan hazırlanarak yazının sonuna eklenen seçilmiş bibliyografya, bu metnin kapsam alanı ile sınırlı olmayıp, daha ziyade konuya ilişkin genel bir giriş niteliğindedir.

eserinde, Yunanlıların kendilerinin dışında kalan dünyaya bakış konseptini oluşturdu. Herodotos, Pers monarşisinin temellerini araştırmış ve Yunanlılarla Persler arasındaki savaşları tasvir etmiştir. Herodotos ve diğer Yunan yazarları Avrupalı “batı” ile Asyalı “doğu” arasında bir çatışma tasavvur ediyorlardı. Onların bakış açısı, bugün bile bizim dünyayı algılama yöntemimizde temel bir yaklaşım olarak durmaktadır.

İskender ve Makedonyalılar bu tecrübeyi paylaşmamışlardı ve onun için Pers kültürüne farklı yaklaşıyorlardı. Hakikaten, İskenderin selefleri MÖ 480/79'daki Perslerin Yunanistan işgali sırasında, Perslere yardım bile etmişlerdi. Şu da var ki, İskender'in kendi siyasal amaçları da, Asya topraklarına geçer geçmez değişmişti, çünkü o, sadece Yunanlıları Pers hakimiyetinden kurtarmakla yetinmeyecekti. İskender'in amacı Persleri tamamen ortadan kaldırmak değil, daha çok onların yerine geçip tanrısal bir statü kazanarak bir dünya fatihi olmaktı. Onun içindir ki, o ve önde gelen halefleri, Yunanlılardan çok Persler gibi davranacaklardı. İskender doğu monarşisinin geleneklerini ve debdebesini benimsedi; İranlı Akhamenid ya da Pers hanedanının kurucusu Büyük Kyros'un mezarını korudu ve ona saygı gösterdi, yani bir anlamda kendisi de Pers-Akhamenid krallarının sonuncusu oluyordu.

Dolayısıyla, İskender'in doğu seferi esnasında kendisine eşlik eden Makedonyalı yönetici sınıfın alışkanlıklarını da değiştirmeye teşebbüs etmesi, büsbütün şaşkıncı değildir. Bunların en iyi bilineni, Makedonyalı kabile liderleriyle Akhamenid İmparatorluğunun feodal aristokrasisini birleştirme girişimiydi. İskender bunu, savaşçıların lider kadrosunun, büyük toprak sahibi, önde gelen İranlı ailelere mensup kadınlarla evlenmelerini sağlayarak başarmaya çalışıyordu. Susa'da Pers geleneklerine göre düzenlenen büyük ve genel bir evlenme töreniyle, İskender'in, iki dünyanın aristokratlarını yakınlaştırma hedefi, sembolik olarak başarılmıştır. İskender kendisi, Pers kralı III. Dareios'un en büyük kızı Barsine ile evlenerek bu işe ön ayak oldu. Bütün üst düzey generallerine Pers aristokrasinden gelinler geldi, ve ayrıca 10.000 den fazla Makedonyalının Asyalı kadınlarla evlendiğini de biliyoruz. Bu sayı muhtemelen abartılı da olsa, büsbütün şaşkıncı da değildir, çünkü İskender'in ordusundaki askerler, on iki yıldan beri ana yurtlarından uzakta, doğuda seferde bulunuyorlardı.

İskender'in seferlerinin ve politikalarının uzun vade etkileri Yakın Doğu'da bütünüyle yeni bir siyasal durum yaratacaktı. Bir yanda, Yunanca konuşan işgalciler büyük bir doğu monarşisini yıkmışlardı. Yunan dili ve kültürü, modern tarihçilere 'Hellenleşme' olarak bilinen kültürel süreçte İskender'in fethettiği bölgeler boyunca yayılmıştı. Fakat 'Hellenleşme' doğunun bütün bölgelerine ulaşmadı ve hatta çok problemlili etkilere de yolaçtı. Meselâ, Yunan yerleşimlerinin daha MÖ 1000 yılında kurulduğu Batı Anadolu'da, Hellenleşmenin etkisi çok derindi ve Yunan kentleri yerel siyasal organizasyonların evrensel formu haline geldi. Fakat, Yunan etkisi orta ve doğu Anadolu'da çok daha zayıftı ve hakikaten, Suriye, Mezopotamya, Babil ve İran'ın uzak köşelerinde Yunan etkisi çok yüzeyseldi. Buralarda eski politik yapı ve gelenekler gücünü korudu ve İskender bu kuralları ortadan kaldırmak için hiç bir şey yapmadı.

Hellenistik dönemin tarihsel arka plan hakkında buraya kadar aktarılan gözlemler, daha detaylı olarak ele alacağımız konunun girişi niteliğindedir. Konumuz, Eskiçağ dünyasının sonraki fatihlerinin, yani Romalıların kurduğu büyük bir İmparatorluğun parçası olmadan önce, Anadolu'nun İskender'in fethinden sonraki dönemde yönetiliş biçimidir. MÖ 323'den 31'e kadar devam eden bu dönem, modern tarihçiler tarafından 'Hellenistik çağ' olarak adlandırılır, çünkü modern tarihçiler, daha önceleri Yunan kültürel nüfuzunun uzağına düşen eskiçağ dünyasının büyük bir kısmının bu dönemde en azından yüzeysel olarak Yunanlılaştığını düşünürler. Gerçekten bu dönemde Yunan dili bir çok bölgeye yayılmıştır.

İskender'in ölümünden sonra yaklaşık kırk yıl, önde gelen Makedonyalı generalleri bu büyük mirası kontrol etme iddiasıyla, biri birlerine karşı çok şiddetli savaşlar verdiler. Batı tarih geleneğini temsil eden modern bakış açısına göre, üç hanedanlık özellikle ön plana çıktı: Esas güç merkezleri Antakya civarındaki Kuzey Suriye ve Babil olan Selevkoslar; başkentleri Mısır'daki İskenderiye olan Ptolemaioslar ve Makedonya ve Avrupa'daki bölgeleri kontrol eden Antigonoslar. Bu üç krallık tarih kitaplarında çok yer almalarına rağmen, aslında gerçek iktidarları çok fazla sürmemiştir, çünkü, Roma MÖ ikinci yüzyılda bu bölgede esas güç olarak ortaya çıkmıştır. Üstelik bu üç Hellenistik krallığın hiç birisi, aralarında kalan Anadolu'yu, çok da istemelerine rağmen tam olarak kontrol altına alamamışlar ve kısmi kontrolleri de çok kısa süreli olmuştur. MÖ 3. yüzyılda deniz gücüne dayanan Mısır'daki Ptolemaioslar Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Karia'nın bazı bölgelerini içine alan güney

Anadolu'nun çoğunu kontrol altında tutuyorlardı. Antigonosların nüfuzu, 200 yılı civarında kral V. Philippos zamanında Karia'nın bir kısmını kısa süre de olsa kontrol altına almışlarsa da, MÖ 300'den sonra zayıfladı. Selevkoslar, özellikle I. Seleukos, I. Antiokhos (305-261) ve III. Antiokhos (223-187) gibi krallar zamanında çok daha güçlü bir faktördü ki, bu krallar zamanında Selevkoslar sadece Anadolu'nun batısındaki kentlere hakim olmakla kalmadılar, ilaveten Ionia'dan Menderes vadisi ve güney Phrygia'dan Konya'ya oradan da Kilikya kapılarına ulaşan yolu da kontrol altında tutuyorlardı ki, bu yol onlara Suriye'ye geçiş imkanı sağlıyordu.

Ancak, Anadolu'nun aradaki konumu yerel krallıkların doğuşuna yardım etti ki, bu yerel krallıklar Anadolu'nun tarihinde ve gelişiminde çok önemli bir role sahip olacaktı. Attalosların Bergama krallığı ve Kuzeydoğu Türkiye'de ilk başkentleri Amasya olan Mithridates'lerin Pontos krallığı Anadolu'daki en güçlü iki krallıktı. Bu iki krallığın her ikisinin kökeni de İskender'in yarattığı Makedonya-Pers İmparatorluğuna dayanıyordu. Ancak bu iki krallık çok dikkate değer biçimde birbirlerinden farklılaştılar ki, bunların tarihi Türkiye tarihini her zaman karakterize eden doğu-batı gelenekleri arasındaki çatışmayı da temsil eder. Attalosların Bergama krallığı en "batılılaşmacı" ve Hellenistik krallıkların en Yunanlısı ve Yunan kültürünün şampiyonu oldu. Mithridateslerin Pontos krallığı ise tam tersi bir yol izledi ve Pers siyasal ve dinsel organizasyonlarını benimseyerek İran geçmişlerini ön plana çıkardı. Böylece, bu iki krallık İskender'in kurduğu siyasal sistemin iki farklı yüzü gibi oldular.

Zaten MÖ 7. yüzyıldan bu yana müstahkem bir kale olarak bildiğimiz Bergama, İskender'in doğrudan Makedonyalı haleflerinden ve halef kralların en güçlülerinden olan Lysimakhos'un hazinesini muhafaza ettiği bir şehir olarak kullanılıyordu. Kendisi Amasya doğumlu olan ve Attalos krallığının doğuşunu yazan coğrafyacı Strabon'a göre (13.4.1), 302 yılı civarında, Lysimakhos, hazinesini Karadeniz kıyısında küçük bir Paphlagonia şehri olan Tiejon (modern Amasra yakınlarında) kökenli Philetairos'un yönetimine emanet etti. Philetairos Makedonyalılar arasında sıklıkla kullanılan bir isimdi, ve bu Philetairos, İskender'in seferi sırasında veya sonra Kuzey Anadolu'ya yerleşmiş Makedonyalı bir ailenin oğludur. Philetairos, Boa adlı yerli bir kadınla evlendi. Philetairos'un aleyhtarı olan kaynaklar, bu kadının bir fahişe olduğunu söylerse de, buna inanmamamız gerekir. Ancak her halükarda, Philetairos, İskender'in teşvik ettiği karma evliliklerin ürünüydü. Strabon'daki hikayeye göre, Philetairos daha bebek iken, dadısının kucağında katıldığı bir cenaze töreninde,

kalabalıkta testisleri sıkıştırılınca, hadım olmuştu. Bu renkli hikaye muhtemelen bir kurgudur, fakat Hellenistik ve doğulu krallıklar -ve Osmanlı sultanları da- genellikle yönetimlerinde güvenilir ve emin gördükleri hadımları çalıştırıyorlardı, çünkü her şeyden önemlisi hadımlar herhangi bir hanedanlık tehdidine yol açamazlardı. Bir hadım iktidarı elinde tutabilirdi ama onu bir evladına nakledemezdi.

Halbuki, Philetairos Bergama'da 9000 talentlik bir hazinenin kontrolünü elinde tutuyordu ve I. Seleukos Lysimakhos'a karşı yaptığı bir seferde, Kuzeybatı Anadolu'yu işgal ettiği zaman, Philetairos taraf değiştirdi. Seleukos, MÖ 281'de Lysimakhos'u Manisa yakınlarında Kurupedion savaşında yendiği zaman, Philetairos Anadolu'da Seleukos hegemonyası altında yarı-bağımlı bir yönetici olarak önemli bir şahsiyet haline gelmişti.

Philetairos'un kendi çocuğu olmadığı için, küçük kardeşlerinin Eumenes ve Attalos adlı çocuklarını evlat edindi. Eumenes 263'de Bergama kralı oldu ve kısa bir süre sonra patronu Seleukos kralı I. Antiokhos'u yendi ve Bergama'nın bağımsız bir krallık olduğunu ilan etti. Eumenes'i 241'de yeğeni I. Attalos izledi ve bunun 197'ye kadar devam eden uzun iktidarı, Attalos hanedanının Batı Anadolu'da en önemli güç olarak kurulmasını sağladı. Bu konuya biraz sonra tekrar döneceğiz, fakat ondan önce Mithridates hanedanlığının paralel erken tarihinin ana hatlarını vermek istiyorum.

Yunanlı tarihçi Polybios'a göre, Mithridates hanedanlığı, kökenlerinin MÖ 6. yüzyıla kadar geri gittiğini iddia ediyordu. Bu tarihte, Pers kralı I. Dareios Karadeniz kıyısındaki büyük bir araziye önde gelen yedi Pers ailesinden birisine vermişti ki, bu aile büyük kralın sarayındaki güçlü aristokrat çevrenin özünü oluşturuyordu. MÖ 302'de, yani Philetairos'un Bergama'da hazinenin kontrolünü ele aldığı yılda, işte bu Pers ailesinin torunlarından birisi olan II. Mithridates, patronu Makedonya kralı tek gözlü (Monophtalmos) Antigonos tarafından öldürtüldü. Bu Kuzeybatı Anadolu'da kendilerine verilen bölgelerdeki Mithridateslerin kontrolünü sona erdiriyordu. Diodoros Siculus (Sicilyalı) adlı bir başka Yunan tarihçi, Mithridateslerin kontrol ettiği bu bölgenin Mysia ve Mariandynia'yı kapsadığını yani böylece Bergama çevresinden, Balıkesir bölgesi dahil Karadeniz kıyısındaki Herakleia Pontike'ye (Karadeniz Ereğlisi) kadar uzandığını yazmaktadır.

II. Mithridates'i oğlu III. Mithridates izledi ki, o genellikle I. Mithridates Ktistes yani 'kurucu' olarak bilinir, çünkü o, Pontos'daki Mithridates krallığının

gerçek kurucusu olarak kabul edilmektedir. Tek gözlü Antigonos'un rakibi olan Lysimakhos'un yardımıyla, Mithridates Ktistes önce Paphlagonia'da bugünkü Çankırı'nın batısında önemli bir kaleye sığındı, ve ondan kısa bir süre sonrada Yeşilirmak üzerindeki çok daha önemli ve müstahkem Amasya kalesine gitti. Burada bir saray ve devasa istihkamlar inşa ettirdi ve böylece Amasya, bu yeni krallığın merkezi oldu. Ayrıca tam da bu zamanda, Lysimakhos'un kendisinin de Persli bir asil kadın olan Amastris ile evlendiğini de not etmeliyiz ki, bu kadın son Pers kralı III. Dareios'un torunuydu. Bu suretle Lysimakhos'un siyasal evliliği doğu-batı yada Makedonyalı-Persli kaynaşmasının bir örneğini oluşturur ki, bu kaynaşma İskender'in imparatorluk vizyonunun da kalbiydi.

Bir kuşak sonra, MÖ 279'da, Bergamalı Philetairos, kardeşi Eumenes'in kontrol ettiği liman kenti Amastris'i (modern Amasra, kent adını Lysimakhos'un karısı Amastrisden almıştır), Mithridates Ktistes'in halefi I. Ariobarzanes'e teslim ettiği zaman, Paphlagonia'daki yurduyla son bağına da koparmış oluyordu. Böylece, Anadolu'da biri Bergama'da, diğeri Amasya'da, en önemli iki Hellenistik krallığın paralel doğuşunu görmüş oluyoruz. Bergama krallarının Batı Anadolu'da yeni bir krallık kurmadan önce aslının doğuda, Paphlagonia'da olması ve buna mukabil, Pontos krallarının köken itibariyle Bergama'yı da içeren Batı Anadolu topraklarından gelmiş olması ilginç bir paradokstur.

Bu iki krallığın hikayesini daha ileriye götürmeden önce çok önemli bir olayı daha not etmeliyiz. MÖ 278'de Avrupa'dan gelen Kelt kabileleri yani Galatyalılar eş zamanlı olarak Çanakkale'den ve bugünkü İstanbul Boğaziçinden Anadolu'ya geçtiler. Kelt kabileleri kısa süre içerisinde orta Anadolu'ya Anakara ve çevresine yerleştiler. Buralarda kuvvetli bir devlet kuran Keltler, dillerini ve siyasal organizasyonlarını, güçlü bir Kelt kültürel kimliğiyle birlikte Anadolu'ya tanıttılar. Keltler çok korkulan savaşçılardı ve kendi politik hedeflerine ulaşmak için ya da başka yöneticilerin komutasında paralı askerler olarak düzenli biçimde sefere çıkıyorlardı. Öbür yandan Keltler, Anadolu'daki Yunan kentleri ve Hellenistik krallıklar tarafından çok tehlikeli barbar düşmanlar olarak algılanıyorlardı. Bütün bu faktörlerden dolayı, Keltler Hellenistik çağ Anadolusunun tarihinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadılar.

Şimdi tekrar Attalosların Bergama krallığına dönebiliriz ki, bu krallık iktidarını ve ününü esas olarak Keltlere ve Selevkoslara karşı verdiği bir dizi

savaş üzerine inşa etmiştir. I. Attalos MÖ 241 ve 223 arasında bu iki güçlü rakibe karşı açılan seferlerde Bergama'nın hakiki savunucusu olmuştur. Aslında Selevkoslar, Bergama'nın daha güçlü bir düşmanı olmasına rağmen, I. Attalos zafer propogandalarında sürekli olarak Galatlara yani Keltlere karşı kazandığı zaferler üzerine vurgulamıştır. Attalos, bu Kuzey Avrupalı işgalcileri “uygar dünyanın barbar düşmanları”, “tapınakları yıkan kafirler”, Ege'deki ve Anadolu'daki uygar Yunan toplumlarına esas tehdit olarak sunuyordu. Hakikaten Galatlar daha önce 279'da Delphoi'deki tapınağa saldırdıkları zaman, Yunanlılar tarafından yeni barbar düşmanlar olarak deccalleştirilmişlerdi. Bir anlamda Galatlar, Yunanlılar için, eski Persli düşmanlarının yerini almışlardı. İskender'den sonraki dünyada siyasal güçlerini kaybeden Persler ise, artık düşman değil, bilakis yeni Hellenistik dünya düzenine entegre olan bir müttefik güç idi.

I. Attalos, Makedonyalı-Paphlagonialı karma bir kökenden gelme olmasına rağmen, kendisini Galatlara karşı Yunan uygarlığının savunucusu ve kurtarıcısı olarak sunuyordu. Zafer propogandaları bunu çok açık bir şekilde ifade ediyordu. Roma devri kopyalarından bildiğimiz, ölüm halindeki ve yenilmiş Galatyalı heykelleri, bu Galatları kahramanca ölen asil savaşçılar, fakat aynı zamanda, savaş ve bilgelik tanrıçası Athena'nın koruduğu uygarlığın güçleri tarafından fethedilmiş olarak tasvir ederler. Yazarlar ve sanatçılar, Attalos'un başarılı savaşlarını, Yunanlıların MÖ 480'de Perslere kazandıkları zaferle karşılaştırıyorlardı. Hatta Attalos'un zaferleri, mitolojik düzeyde Zeus'un önderliğindeki Olympialı Yunan tanrılarının, kaos ve karanlığın temsilcileri olarak bilinen devlere karşı kazandığı zaferlere benzetiliyordu. İşte, MÖ 189 ve 165 tarihleri arasında I. Attalos'un halefi II. Eumenes tarafından Bergama akropolisinde inşa ettirilen büyük altarı dekore etmek için seçilen tema buydu.

Bergama krallığının, Batı Anadolu'da önemli bir güç olarak yükselişi de kısmen kısa sürdü. MÖ 189'da, Roma lejyonları, ünlü Selevkos kralı III. Antiokhos'a karşı savaşmak için, ilk defa Anadolu'ya geldiler. III. Antiokhos, Manisa savaşında yenildi ve Roma 188 yılında Apameia (bugünkü Dinar) barışıyla, Anadolu'da yeni bir düzenlemeye girişti. Buna göre, Selevkosların Torosların kuzeyine geçişi yasaklandı. Kısa vadede, bu düzenlemeden en çok yararlanan Bergama krallığıydı, çünkü bu krallığın hakimiyet sahasını Antalya'nın güney kıyılarına kadar bütün Küçük Asya'yı kapsayacak şekilde genişletmesi teşvik edilmekteydi. Halbuki bütün bunlara ancak Roma'nın onayı

sayesinde izin veriliyordu. Bergama'nın son kralı III. Attalos 133'de ölürken, taht kavgalarıyla krallığın yıkılmasını önlemek için, Bergama krallığını Roma'ya miras bıraktı. Bunun sonucu olarak, Bergama krallığı arazisi doğrudan Roma tarafından yönetilen Anadolu'nun ilk parçası oldu ki, bu Asia eyaleti olarak da bilinir.

Doğu'daki Mithridateslerin krallığı daha farklı bir çizgi izledi. I. Mithridates Ktistes, kraliyet hanedanının ilkiydi ve bu krallık ta, Pontos krallarının en büyüğü ve en ünlüsü olan VI. Mithridates Eupator'un MÖ 63'de yenilmesi ve ölmesiyle sona erecektir.

Pontos krallığının, MÖ 2. yüzyıldan önceki siyasal tarihi hakkında çok az güvenilir bilgiye sahibiz. Bu krallığın büyük ve ekonomik olarak çok önemli olduğunu biliyoruz, çünkü toprakları Karadeniz Ereğlisinden Trabzon'a bütün Kuzeydoğu Anadolu'yu kapsıyordu. Krallığın merkezinde verimli Yeşilirmak (Iris) ve Kelkit (Lykos) nehir vadileri yer alıyordu. Buralar bir grup büyük yerleşime sahne oldu. Bunlar, kraliyetin başkenti olan Amaseia, ve Zela (Zile), Kabeira (Niksar) ve Komana Pontike (Tokat yakınlarında) gibi rahipler tarafından yönetilen bir dizi tapınak-devletçiklerdir. Bu devletçiklerin nüfusunu özgür toprak sahipleri oluşturmuyordu. Buraların, 'kutsal köleler' olarak bilinen halkını, politik hiyerarşide kraldan sonra ikinci yeri işgal eden rahip-yöneticiler kontrol edip yönetiyordu. Bu tapınak devletçikler hakkında dikkat edilmesi gereken husus, buraların aynı zamanda Pers kültürünün merkezleri olmasıdır. Strabon, Niksar'da bizzat tanık olduğu ritüelleri ayrıntılı anlatır. Bu ritüellerde, İran tarzı elbiseler giyinmiş Persli magiler kendi dillerinde ayine ilişkin ilahiler söylüyorlardı ve Pers tarzında kurbanlar kesiyorlardı.

Pontos kralları, bu tapınaklara büyük özen gösteriyorlardı. Meselâ, yeni binaların inşası ve rahiplerin otoritesini güçlendirmek için buralara paralar ödüyorlardı. MÖ II. yüzyıldan itibaren, Pontos kralları göreve geliş yeminlerini Niksar'daki Men Pharnakou tapınağında yapıyorlardı.

Pontos'un ilk kralları hakkında bildiklerimiz çok bölük pörçük olmasına rağmen, MÖ 120'den 63'e kadar görevde kalan son kral VI. Mithridates'in idaresi hakkında çok daha detaylı bilgiye sahibiz. Kendi iktidar dönemi içerisinde, VI. Mithridates, iktidarını atalarının sahip olduklarının çok ötesine taşıdı. VI. Mithridates'in ilk amacı iktidarının sınırlarını, Karadeniz'in kuzey kıyısındaki Kırım Bosporos krallığının topraklarından, güney kıyısındaki Yunan ve yerli toplumları da içine alacak şekilde bütün Karadeniz bölgesine yaymaktı.

Bunu 110 yılma gelindiğinde başarmıştı. Yayılmasının ikinci aşaması olarak, gözlerini artık Roma kontrolünde olan Batı Anadolu'ya çevirdi. MÖ 89'da VI. Mithridates, Roma'nın Asya eyaletine yönelik yıkıcı bir saldırıya girişti ve Pontos krallığının askerleri Batı Anadolu'daki bütün önemli kentleri işgal ettiler. Roma yönetiminin baskısından bunalan bu kentlerin sakinlerinin çoğu, Mithridates'i kurtarıcı olarak karşıladılar. Mithridates'in taraftarları bir iddiaya göre Anadolu kentlerinde yerleşmiş 80.000 Romalı veya İtalyalı işadamını öldürdü ki, bu bir anlamda New York'taki Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen 11 Eylül saldırısı ile karşılaştırılabilir. Bu Roma için çok ciddi bir şoktu. Romalılar önce, bir Pontos ordusu tarafından işgal edilmiş ana Yunanistan'ın kontrolünü yeniden sağlamak ve daha sonra da Küçük Asya'yı kurtarmak için Lucius Cornelius Sulla komutasında bir ordu gönderdi.

İzleyen yirmi yıl içerisinde Mithridates Batı Anadolu'yu kontrol etmeyi başaramadı ve bir dizi sefer neticesinde gücü tedricen zayıfladı. MÖ 66'da Pompeius Magnus (Büyük Pompeius) Pontos'a ve Mithridates'in Kafkaslar'a kadar olan mülkiyetine karşı büyük bir ordu çıkarmak için yetki aldığı zaman, terazinin kefesi nihai olarak Roma lehine tartmaya başladı. Kral Mithridates kaçtı ama bir dizi yenilgiden sonra 63 yılında Galatlı muhafızlarından birinin yardımıyla intihar etti. Bunun doğrudan bir sonucu Mithridates krallığı Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirildi ve Roma'nın yeni Pontos eyaleti oldu.

Mithridates hanedanlığı hakkında vurgulamak istediğim esas nokta, özellikle VI. Mithridates döneminde, bu hanedanlık Pers kültürüyle bağlantısını sürekli vurguluyordu. Mithridates'in amacı, Pers Akhamenidler boyutunda bir doğulu monarşi kurmaktı. Halbuki Attalosların seçtiği yol ise tamamen bunun tersiydi. Mithridates, Licinius Murena adlı bir Romalı generale karşı kazandığı zaferi, Perslerin Gök Tanrısı Ahura-Mazda'ya muazzam bir ateş altarı ile süslenmiş bir dağ tepesinde kurbanlar sunarak kutluyordu. Mithridates'in bu zafer kurbanı tarzı, tam olarak MÖ 6. yüzyılda Pers Akhamenid krallarının başkentleri Pasagadae'de düzenledikleri kurban törenlerini model almıştır. VI. Mithridates ve selefleri Pers dini ritüellerini desteklediler ve Pers tarzı tapınaklar inşa ettirdiler. Mithridates kendi oğullarına Kserxes, Kyros ve Dareios gibi Pers krallarının isimlerini verdi. Yine, Mithridates, kestirdiği paralar üzerindeki imajında Pers dini ve monarşisine ilişkin semboller kullanıyordu.

Hem eskiçağ Küçük Asya'sı hem de modern Türkiye doğu ve batı kültür ve uygarlıkları temeline yaslanan bir geçmişe sahiptir. Bugünün dünyasında Türkiye hâlâ batı Avrupa ve İslâm'ın etkisinin yarattığı gerilimleri yansıtmaktadır. Bu hiç de yeni bir şey değildir. Böylesine etkileşimler ve gerilimler her zaman Anadolu'nun tarihsel geçmişini karakterize etmiştir. Klasik çağda Küçük Asya, altıncı ve dördüncü yüzyıl arasında İran'dan yönetildi, MÖ 2. yüzyıldan geç antik çağa kadar da Roma tarafından yönetildi. Anadolu'nun dışardan gelen yöneticiler tarafından yönetilmediği Hellenistik çağda, Mithridates ve Attalos krallıklarının tarihi, farklı bir bakış açısından aynı doğu-batı gerilimini yansıtmaktadır. "Doğu" ve "Batı" arasındaki tercih o zaman da yapılmak zorundaydı. Attalos krallığı kendisini, Atina gibi kent devletlerinin katılımcı yönetim modeli üzerine temellenen Hellenistik Avrupa uygarlığı içinde gördü. Mithridatesler ise İran'a yöneldiler ve Akhemenid geleneğinden alınma doğu tarzı bir monarşi geliştirdiler. Mithridateslerin partnerleri Yunan kentleri değil doğulu tapınak-devletçikleriydi. İşte bunlar, bir araya gelerek Türkiye'nin kompleks ve büyüleyici uygarlığını şekillendiren iki ana kültürel motifi oluşturmaktadır.

BIBLIOGRAPHY/KAYNAKÇA**Antik Kaynaklar**

- Arrianos. *İskender'in Anabasisi I – II* (Çev. H. Örs). İstanbul 1945, 1949
 Plutarkhos. *Büyük İskender (Hayatı ve Savaşları)*. (Çev. V. Gültekin). İstanbul 1980
 Strabon, *Geographika. Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII-XIII-XIV* (Çev. A. Pekman). İstanbul 2000

Modern Kaynaklar

- Allen 1983: R.E. Allen. *The Attalid Kingdom. A Constitutional History*. Oxford
 Allen 1947: W.S. Allen. "The name of the Euxine Pontus", *Classical Quarterly* 41: 86-88
 Allen 1948: "The name of the Euxine Pontus", *Classical Quarterly* 42: 60-66
 Arslan 2000: M. Arslan. *Antikçağ Anadolu'nun Savaşçı Kavmi: Galatlar*. İstanbul
 Arslan 2000: "Sulla'nın Küçükasya Politikası" *Arkeoloji ve Sanat* 94: 32-42
 Arslan 2002: "I. Mithridates -Roma Savaşı, Rhodos ve Lykia'nın Durumuna Genel Bakış" *Lykia İncelemeleri I*: 115-128
 Austin 1981: M.M. Austin. *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest*. Cambridge
 Bagnall 1976: R.S. Bagnall. *The Administration of Ptolemaic Possessions outside Egypt*. Leiden
 Bagnall/Derow 1981: R.S. Bagnall ve P. Derow. *Greek Historical Documents: the Hellenistic Period*. California
 Ballesteros 1996: P.L. Ballesteros. *Mithridates Eupator. Rey del Pontos*. Granada
 Billows 1990: R.A. Billows. *Antigonos the One-Eyed and the creation of the Hellenistic State*. Los Angeles
 Boyce/Grenet 1991: M. Boyce ve F. Grenet. *A History of Zoroastrianism III*. Leiden
 Braund 1996: D.C. Braund. "Greeks and barbarians: The Black Sea Region and Hellenism under the Early Empire" (Ed. S.E. Alcock), *The Early Roman Empire in the East*. Oxford: 121-136
 Clarke 1997: K. Clarke. "In search of the author of Strabo's *Geography*", *Journal of Roman Studies* 87: 92-110

- Cumont 1901: F. Cumont. "Le Zeus Stratiotes de Mithridate", *Revue d'histoire des religions* 43: 47-57.
- Darbyshire/Mitchell 1999: G. Darbyshire ve S. Mitchell. "The Galatian Settlements in Asia Minor", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yılı*: 163-195
- Danov 1962: C. Danov. "Pontos", *RE Suppl. IX*: 866-1175, 1911-1920
- Ellis 1990: P.B. Ellis. *The Celtic Empire: the First Millennium of the Celtic History, c. 1000 B.C. -541 A.D.* Londra 1990
- Errington 1990: R.M. Errington. *A History of Macedonia*. Berkeley
- Ferray 1997: J.L. Ferray. "The Hellenistic World and Roman Political Patronage", *Hellenistic Constructs. Essays in Culture, History and Historiography* (Ed. P. Cartlidge, P. Garnsey ve E. Gruen). Berkeley: 105-119
- French 1984: D.H. French. "Classis Pontica", *Epigraphica Anatolica* 4: 53-60
- French 1996: "Amasian notes 5: the temenos of Zeus Stratiotes at Yassıçal", *Epigraphica Anatolica* 27: 75-92
- Glew 1977: D. Glew. "The Selling of the King: a Note on Mithridates Eupator's Propaganda in 88 B.C.", *Hermes* 105: 253-256
- Green 1990: P. Green. *Alexander to Actium: the historic evolution of the Hellenistic Age*. London
- Gruen 1984: E.S. Gruen. *The Hellenistic World and the Coming of Rome I-II*. Berkeley
- Günaltay 1987: Ş. Günaltay. *Yakın Şark IV.2: Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları*. Ankara, TTKY
- Hadas 1959: M. Hadas. *Hellenistic Culture: Fusion and Diffusion*. New York
- Hansen 1971: E.V. Hansen. *The Attalids of Pergamom*. New York
- Hartog 1997: F. Hartog. *Herodotos'un Aynası* (Çev. E. Özcan). Ankara
- Hind 1980: J.G.F. Hind. "The Bosporan Kingdom", *The Cambridge Ancient History VI*. Cambridge: 476-511
- Horrocks 1997: G.C. Horrocks. *Greek. A History of the Language and its Speakers*. Londra
- Howgego 1998: C. Howgego. *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi* (Çev. O. Tekin). İstanbul
- Kallet-Marx 1995: R.M. Kallet-Marx. *Hegemony to Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 B.C. to 62 B.C.* Oxford

- Kaya 2000: M.A. Kaya. *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*. İzmir
- Fox 1973: R.L. Fox. *Alexander the Great*. Londra
- Lequenne 1991: F. Lequenne. *Galatlar* (Çev. S. Albek). Ankara, TTKY
- Lomouri 1979: N. Lomouri. *History of the Pontic Kingdom*. Part I (Rusça). Tiflis
- Magie 1950: D. Magie. *Roman Rule in Asia Minor*. Princeton 1950
- Magie 2001: *Anadolu'da Romalılar. Attalos'un Vasiyet* (Çev. N. Başgelen ve Ö. Çapar). İstanbul
- Mcging 1986: B.C. Mcging. *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontos*. Leiden
- Malay 1992: H. Malay. *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*. İzmir
- Marek 1993: C. Marek. *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord Galatia* (Istanbuler Forschungen 39). Tübingen
- Marshall 1968: A.J. Marshall. "Pompey's organisation of Bithynia-Pontus: Two Neglected Texts", *Journal of Roman Studies* 58: 103-109
- Matthews 1998: R. Matthews. "Project Paphlagonia: Regional Survey in Northern Anatolia", *Ancient Anatolia* (Ed. R. Matthews). London: 195-206
- McShane 1964: R.B. McShane. *The Foreign Policy of the Attalids*. Illinois
- Mehl 1987: A. Mehl. "Der Überseehandel von Pontos", *Geographica Historica* 4: 103-185
- Meyer 1979: E. Meyer. *Geschichte des Königreichs Pontos*. Leipzig
- Mitchell 1980: S. Mitchell. "Population and Land in Roman Galatia" *ANRW VII/2* (Ed. H. Temporini). New York: 1053-1081
- Mitchell 1993: *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor*. Oxford
- Mitchell 2002: "In Search of the Pontic Community in Antiquity", *Proceedings of the British Academy* 114 (*Representations of Empire, Rome and the Mediterranean World*): 35-64
- Molev 1995: E.A. Molev. *The Sovereign of Pontos* (Rusça). Novgorod
- Nachtergaele 1977: G. Nachtergaele. *Les Galates en Grèce et les Sotéria de Delphes*. Brüksel
- Olshausen 1974: E. Olshausen. "Zur Hellenisierungsprozess am pontischen Königshof", *Ancient Society* 5: 153-164
- Özsait 1985: M. Özsait. *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*. İstanbul

- Rankin 1987: H.D. Rankin. *Celts and the Classical World*. London
- Reinach 1895: T. Reinach. *Mithridates Eupator. König von Pontos*. Leipzig
- Robert 1980: L. Robert. *A travers l'Asie Mineure*. Paris
- Rostovtzeff 1918: M.I. Rostovtzeff. "Pontus, Bithynia and the Bosphoros", *ABSA* 22: 1-22
- Rostovtzeff 1952: *Social and Economic History of the Hellenistic World I*. Oxford
- Saprykin 1996: S.J. Saprykin. *The Pontic Kingdom. A State of the Greeks and Barbarians in the Black Sea Littoral* (Rusça). Moskova
- Saprykin 1997: *Heraclea Pontica and Tauric Chersonesus before Roman Domination VI-I. B.C.* Amsterdam
- Shipley 2000: G. Shipley. *The Greek World after Alexander 323-30 B.C.* London
- Strobel 1991: K. Strobel. "Die Galater im hellenischen Kleinasien Historische Aspekte einer keltischen Staatenbildung", *Hellenischen Studien Gedenkschrift für Hermann Bengtson* (Ed. J. Seibert ve E. Maris). Münih: 101-134
- Tekin 1995: O. Tekin. *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul
- Tsetskhladze 1998: G. Tsetskhladze. "Trade in the Black Sea in the Archaic and Classical Periods: Some Observations", *Trade, Traders and the Ancient City* (Ed. H. Parkins ve C. Smith). London: 52-74
- Vinogradov 1997: J. Vinogradov. "Der Pontos Euxeinos als politische, ökonomische und kulturelle Einheit", *Pontische Studien*. Mainz: 1-73
- Walbank 1951: F.W. Walbank. "Polybius on the Pontus and Bosphorus 4. 39-42", *Studies Presented to D.M. Robinson I*. Missouri: 469-479
- Walbank 1992: *The Hellenistic World*. Cambridge
- Wiesehöfer 2002: J. Wiesehöfer. *Antik Pers Tarihi* (Çev. M.A. İnci). İstanbul
- Will 1981: E. Will. *Histoire politique du monde hellénistique I-II*. Nancy
- Will 1984: "The Formation of the Hellenistic Kingdoms", *The Cambridge Ancient History VII/1*, Cambridge: 101-117
- Wörle 1975: M. Wörle. "Antiochos I., Achaios der Ältere und die Galater: Eine neue Inschrift in Denizli", *Chiron* 5: 59-87